TEISINGUMO TEISMO (pirmoji kolegija) SPRENDIMAS

2024 m. liepos 4 d.*

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Teismų bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose – Direktyva (ES) 2016/343 – Teisė dalyvauti nagrinėjant bylą teisme – Kaltinamojo galimybė dalyvauti savo bylos posėdžiuose per vaizdo konferenciją“

Byloje C-760/22

dėl *Sofiyski gradski sad* (Sofijos miesto apylinkės teismas, Bulgarija) 2022 m. lapkričio 28 d. nutartimi, kurią Teisingumo Teismas gavo 2022 m. gruodžio 15 d., pagal SESV 267 straipsnį pateikto prašymo priimti prejudicinį sprendimą baudžiamojoje byloje prieš

FP,

QV,

IN,

YL,

VD,

JF,

OL,

dalyvaujant

Sofiyska gradska prokuratura,

TEISINGUMO TEISMAS (pirmoji kolegija),

kurį sudaro kolegijos pirmininkas A. Arabadjiev, Teisingumo Teismo pirmininko pavaduotojas L. Bay Larsen (pranešėjas), teisėjai T. von Danwitz, P. G. Xuereb ir I. Ziemele,

generalinė advokatė L. Medina,

kancleris A. Calot Escobar,

atsižvelgęs į rašytinę proceso dalį,

* Proceso kalba: bulgarų.

išnagrinėjęs pastabas, pateiktas:

– FP, atstovaujamo *advokat* H. Georgiev,

– Latvijos vyriausybės, atstovaujamos K. Pommere,

– Vengrijos vyriausybės, atstovaujamos Zs. Biró-Tóth ir M. Z. Fehér,

– Europos Komisijos, atstovaujamos L. Baumgart, M. Wasmeier ir I. Zaloguin,

susipažinęs su 2024 m. balandžio 18 d. posėdyje pateikta generalinės advokatės išvada,

priima šį

Sprendimą

1 Prašymas priimti prejudicinį sprendimą pateiktas dėl 2016 m. kovo 9 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2016/343 dėl tam tikrų nekaltumo prezumpcijos ir teisės dalyvauti nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme aspektų užtikrinimo (OL L 65, 2016, p. 1) 8 straipsnio 1 dalies išaiškinimo.

2 Šis prašymas pateiktas nagrinėjant baudžiamąją bylą, iškeltą FP, QV, IN, YL, VD, JF ir OL už dalyvavimą nusikalstamame susivienijime, kurio tikslas – praturtėti darant su mokesčiais susijusias nusikalstamas veikas.

Teisinis pagrindas

Sąjungos teisė

3 Direktyvos 2016/343 9, 10, 33, 44 ir 47 konstatuojamosios dalys suformuluotos taip:

„(9) šia direktyva siekiama sustiprinti teisę į teisingą bylos nagrinėjimą baudžiamajame procese, nustatant bendras būtiniausias taisykles dėl tam tikrų nekaltumo prezumpcijos ir teisės dalyvauti nagrinėjant bylą teisme aspektų;

(10) nustačius bendras būtiniausias taisykles dėl įtariamųjų ir kaltinamųjų procesinių teisių apsaugos, šia direktyva siekiama stiprinti valstybių narių pasitikėjimą viena kitos baudžiamojo teisingumo sistemomis ir taip palengvinti sprendimų baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimą. Tokiomis bendromis būtiniausiomis taisyklėmis taip pat būtų galima pašalinti kliūtis laisvam piliečių judėjimui valstybių narių teritorija;

<…>

(33) teisė į teisingą bylos nagrinėjimą yra vienas iš pagrindinių principų demokratinėje visuomenėje. Įtariamųjų ir kaltinamųjų teisė dalyvauti nagrinėjant bylą teisme yra pagrįsta ta teise ir turėtų būti užtikrinta visoje [Europos] Sąjungoje;

<…>

(44) Sąjungos teisės veiksmingumo principas reikalauja, kad valstybės narės numatytų tinkamas ir veiksmingas pažeistų teisių, kurios asmenims suteiktos pagal Sąjungos teisę, gynimo priemones. Veiksminga teisių gynimo priemonė, kuria galima pasinaudoti bet kurios iš šioje direktyvoje nustatytų teisių pažeidimo atveju, turėtų užtikrinti, kad įtariamųjų arba kaltinamųjų padėtis kuo labiau atitiktų tą padėtį, kurioje jie būtų, jeigu pažeidimo būtų nebuvę, taip apsaugant teisę į teisingą bylos nagrinėjimą ir teises į gynybą;

<…>

(47) šia direktyva puoselėjamos [Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje (toliau – Chartija)] ir [1950 m. lapkričio 4 d. Romoje pasirašytoje Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje (toliau – EŽTK)] pripažįstamos pagrindinės teisės ir principai, įskaitant kankinimo ir nežmoniško ar žeminančio elgesio uždraudimą, teisę į laisvę ir saugumą, teisę į privatų ir šeimos gyvenimą, teisę į asmens neliečiamybę, vaiko teises, neįgaliųjų asmenų integravimą, teisę į veiksmingą teisinę gynybą ir teisę į teisingą bylos nagrinėjimą, nekaltumo prezumpciją ir teises į gynybą. Taip pat reikėtų visų pirma atsižvelgti į Europos Sąjungos sutarties <…> 6 straipsnį, pagal kurį Sąjunga pripažįsta Chartijoje išdėstytas teises, laisves ir principus ir pagal kurį pagrindinės teisės, kurias garantuoja EŽTK ir kurios kyla iš valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų, sudaro Sąjungos teisės bendruosius principus[.]“

4 Šios direktyvos 1 straipsnyje „Dalykas“ nurodyta:

„Šioje direktyvoje nustatomos bendros būtiniausios taisyklės dėl:

a) tam tikrų nekaltumo prezumpcijos baudžiamajame procese aspektų;

b) teisės dalyvauti nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme.“

5 Minėtos direktyvos 8 straipsnio „Teisė dalyvauti nagrinėjant bylą teisme“ 1–3 dalyse nustatyta:

„1. Valstybės narės užtikrina, kad įtariamieji ir kaltinamieji turėtų teisę dalyvauti nagrinėjant jų bylą teisme.

2. Valstybės narės gali numatyti, kad bylos nagrinėjimas teisme, kurio metu gali būti priimtas sprendimas, kuriuo įtariamasis ar kaltinamasis pripažįstamas kaltu ar nekaltu, gali būti surengtas jam nedalyvaujant, jei:

a) įtariamasis arba kaltinamasis buvo laiku informuotas apie bylos nagrinėjimą teisme ir neatvykimo pasekmes arba

b) įtariamajam arba kaltinamajam, kuris buvo informuotas apie bylos nagrinėjimą teisme, atstovauja įgaliotas advokatas, kurį pasirinko įtariamasis ar kaltinamasis arba kurį paskyrė valstybė.

3. Pagal 2 dalį priimtas sprendimas gali būti vykdomas prieš atitinkamą įtariamąjį ar kaltinamąjį.“

Bulgarijos teisė

6 Iki 2022 m. gegužės 31 d. galiojusio *Zakon za merkite i deystviyata po vreme na izvanrednoto polozhenie, obyaveno s reshenie na Narodnoto sabranie 13.03.2020 g. i za preodolyavane na posleditsite* (Įstatymas dėl priemonių ir veiksmų esant nepaprastajai padėčiai, paskelbtai 2020 m. kovo 13 d. Nacionalinės asamblėjos sprendimu, ir jos padarinių valdymo) 6a straipsnio 2 dalyje buvo nustatyta:

„Nepaprastosios padėties metu arba ypatingos epideminės situacijos metu ir du mėnesius po jos atšaukimo vieši teismo posėdžiai, įskaitant Konkurencijos apsaugos komisijos ir Apsaugos nuo diskriminacijos komisijos susirinkimus, gali vykti nuotoliniu būdu, jeigu užtikrinamas tiesioginis virtualus šalių ir dalyvių dalyvavimas procese ar procedūroje. Teismo posėdžių protokolai parengiami ir paskelbiami nedelsiant, o posėdžio stenograma saugoma tol, kol baigiasi protokolo pataisymui ir papildymui nustatytas terminas, išskyrus atvejus, kai procesą reglamentuojančiose nuostatose numatyta kitaip. Teismas, Konkurencijos apsaugos komisija ir Apsaugos nuo diskriminacijos komisija praneša šalims apie tai, kad posėdis bus rengiamas nuotoliniu būdu.“

7 Vadovaujantis *Nakazatelno protsesualen kodeks* (Baudžiamojo proceso kodeksas, toliau – NPK) 55 straipsnio 1 dalimi, kaltinamasis turi teisę, be kita ko, dalyvauti nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme.

8 NPK 269 straipsnio 1 dalis suformuluota taip:

„Jeigu kaltinamasis kaltinamas padaręs sunkią nusikalstamą veiką, jo dalyvavimas nagrinėjant bylą teisme yra privalomas.“

9 NPK 115 straipsnio 2 dalyje nurodyta:

„Kaltinamasis negali būti apklausiamas deleguoto teisėjo arba per vaizdo konferenciją, išskyrus atvejus, kai jis yra užsienyje ir nėra jokių kliūčių nustatyti objektyvią tiesą.“

10 NPK 474 straipsnio 1 dalyje numatyta:

„Kitos valstybės teisminė institucija gali vykdyti asmens, kuris yra liudytojas ar ekspertas baudžiamojoje byloje ir kuris yra Bulgarijos Respublikoje, apklausą per vaizdo ar telefono konferenciją, taip pat apklausą dalyvaujant kaltinamajam, tik jei tai neprieštarauja pagrindiniams Bulgarijos teisės principams. Kaltinamasis gali būti apklaustas per vaizdo konferenciją tik jam sutikus ir dalyvaujančioms Bulgarijos teisminėms institucijoms ir kitos valstybės teisminėms institucijoms susitarus dėl vaizdo konferencijos organizavimo tvarkos.“

Pagrindinė byla ir prejudicinis klausimas

11 Pateikusi kaltinamąjį aktą *Spetsializirana prokuratura* (Specializuotoji prokuratūra, Bulgarija) inicijavo baudžiamąsias bylas septyniems asmenims (įskaitant FP) *Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamųjų bylų teismas, Bulgarija); šie asmenys kaltinami dalyvavę nusikalstamame susivienijime, įkurtame siekiant praturtėti ir daryti su mokesčiais susijusias nusikalstamas veikas, numatytas *Nakazatelen kodeks* (Bulgarijos baudžiamasis kodeksas) 255 straipsnyje. Pagal Baudžiamąjį kodeksą tai yra sunkios nusikalstamos veikos.

12 2021 m. spalio 12 d. FP sudalyvavo pirmajame viešame jo bylos teismo posėdyje *Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamųjų bylų teismas) per vaizdo konferenciją. Jis pareiškė, kad, nesant kitų bylos dalyvių prieštaravimų, norėtų dalyvauti byloje internetu, nes gyvena ir dirba Jungtinėje Karalystėje. Jo advokatas, fiziškai dalyvavęs posėdžio salėje, nurodė, kad jo klientas yra susipažinęs su visais bylos dokumentais. Be to, iš prašymo priimti prejudicinį sprendimą matyti, kad per teismo posėdį bet kuris naujas dokumentas galėjo būti perduotas FP elektroniniu būdu tam, kad šis galėtų laiku susipažinti, ir kad jo konsultacijos su advokatu galėjo būti organizuotos konfidencialiai, naudojant atskirą ryšį.

13 Per tą teismo posėdį *Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamųjų bylų teismas), remdamasis šio sprendimo 6 punkte nurodyto įstatymo 6a straipsnio 2 dalimi, leido FP dalyvauti procese per vaizdo konferenciją, laikantis teismo nustatytų garantijų ir sąlygų. Taigi kituose teismo posėdžiuose FP dalyvavo per vaizdo konferenciją, išskyrus 2022 m. vasario 28 d. posėdį, kuriame buvo fiziškai.

14 2022 m. birželio 13 d. teismo posėdyje FP išreiškė pageidavimą toliau dalyvauti bylos nagrinėjime per vaizdo konferenciją. Vis dėlto *Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamųjų bylų teismas) kilo abejonių dėl to, ar ši galimybė toliau egzistuoja pagal Bulgarijos teisę, nes minėto įstatymo 6a straipsnio 2 dalis galiojo tik iki 2022 m. gegužės 31 d. Be to, tas teismas pažymėjo, kad NPK nenumatyta galimybės kaltinamiesiems dalyvauti teismo procese per vaizdo konferenciją, išskyrus tam tikrus ypatingus atvejus, kurie šioje byloje netaikomi. Minėtas teismas pažymėjo, kad Bulgarijos teisės aktuose nėra aiškaus draudimo naudoti vaizdo konferenciją.

15 Atsižvelgdamas į tai, kad nėra konkretaus teisinio pagrindo, FP advokatas paprašė leisti jo klientui dalyvauti teismo posėdyje nuotoliniu būdu, laikant jį nedalyvaujančiu.

16 *Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamųjų bylų teismas) šio prašymo netenkino. Jis konstatavo, kad kaltinamojo laikymas nedalyvaujančiu neatitinka to, kad jis faktiškai dalyvauja procese. Iš tiesų, fiziškai nebūdamas teismo posėdžių salėje, kaltinamasis galėjo matyti ir girdėti, kas ten vyksta, daryti pareiškimus, teikti paaiškinimus, įrodymus ir prašymus.

17 Pakeitus įstatymą ir 2022 m. liepos 27 d. įsigaliojus pakeitimams, *Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamųjų bylų teismas) buvo panaikintas, o kompetencija nagrinėti tam tikras šiam teismui priskirtas baudžiamąsias bylas (įskaitant dabar nagrinėjamą pagrindinę bylą) nuo tos dienos buvo perduota *Sofiyski gradski sad* (Sofijos miesto apylinkės teismas, Bulgarija), kuris yra prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas.

18 Nacionalinėje teisėje nesant teisinio pagrindo, aiškiai leidžiančio naudoti vaizdo konferenciją, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui kyla klausimas, ar galimybė kaltinamajam dalyvauti jo bylos teismo posėdžiuose naudojant šį būdą atitinka Direktyvą 2016/343, visų pirma jos 8 straipsnio 1 dalį.

19 Tokiomis aplinkybėmis *Sofiyski gradski sad* (Sofijos miesto apylinkės teismas) nutarė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šį prejudicinį klausimą:

„Ar būtų pažeista [Direktyvos 2016/343] 8 straipsnio 1 dalyje, siejamoje su 33 ir 44 konstatuojamosiomis dalimis, įtvirtinta kaltinamojo teisė dalyvauti nagrinėjant bylą teisme tuo atveju, kai nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme kaltinamasis, to aiškiai paprašęs, dalyvauja naudodamas interneto ryšį, jeigu jį gina jo įgaliotas advokatas, dalyvaujantis teismo

posėdžių salėje, ir jeigu šis ryšys suteikia jam galimybę stebėti bylos nagrinėjimo teisme eigą, teikti įrodymus ir su jais susipažinti, būti išklausytam be techninių kliūčių ir jam užtikrinamas veiksmingas ir konfidencialus bendravimas su advokatu?“

Dėl prejudicinio klausimo

20 Savo klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar Direktyvos 2016/343 8 straipsnio 1 dalis turi būti aiškinama taip, kad jai prieštarauja tai, jog kaltinamasis, to aiškiai paprašęs, gali dalyvauti savo bylos teismo posėdžiuose per vaizdo konferenciją.

21 Šioje nuostatoje numatyta, kad valstybės narės užtikrina, kad įtariamieji ir kaltinamieji turėtų teisę dalyvauti nagrinėjant jų bylą teisme.

22 Šiuo klausimu reikia priminti, kad pagal Direktyvos 2016/343 47 konstatuojamąją dalį šia direktyva gerbiamos Chartijoje ir EŽTK pripažintos pagrindinės teisės ir principai, įskaitant teisę į teisingą bylos nagrinėjimą, nekaltumo prezumpciją ir teisę į gynybą (2022 m. gruodžio 8 d. Sprendimo *HYA ir kt. (Negalėjimas apklausti kaltinimo liudytojų)*, C-348/21, EU:C:2022:965, 39 punktas).

23 Šios direktyvos tikslas, kaip nurodyta jos 9 ir 10 konstatuojamosiose dalyse, yra sustiprinti teisę į teisingą bylos nagrinėjimą baudžiamajame procese (2022 m. rugsėjo 15 d. Sprendimo *HN (Iš šalies išsiųstam kaltinamajam iškelta byla)*, C-420/20, EU:C:2022:679, 53 punktas).

24 Kaip matyti iš tos direktyvos 33 konstatuojamosios dalies, įtariamųjų arba kaltinamųjų teisė dalyvauti nagrinėjant bylą teisme grindžiama EŽTK 6 straipsnyje įtvirtinta teise į teisingą bylos nagrinėjimą, kurią, kaip nurodyta su Chartija susijusiuose išaiškinimuose, atitinka Chartijos 47 straipsnio antra ir trečia pastraipos ir 48 straipsnis. Todėl Teisingumo Teismas turi užtikrinti, kad jo pateiktu pastarųjų nuostatų aiškinimu būtų užtikrintas apsaugos lygis, kuris nepažeistų EŽTK 6 straipsnyje, kaip jį yra išaiškinęs Europos Žmogaus Teisių Teismas, garantuojamo apsaugos lygio (2022 m. gruodžio 8 d. Sprendimo *HYA ir kt. (Negalėjimas apklausti kaltinimo liudytojų)*, C-348/21, EU:C:2022:965, 40 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

25 Iš Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos matyti, kad kaltinamojo atvykimas į teismą yra labai svarbus tam, kad būtų užtikrintas teisingas baudžiamosios bylos nagrinėjimas, o pareiga užtikrinti kaltinamajam teisę būti teismo posėdžių salėje yra vienas esminių EŽTK 6 straipsnio reikalavimų (2022 m. gruodžio 8 d. Sprendimo *HYA ir kt. (Negalėjimas apklausti kaltinimo liudytojų)*, C-348/21, EU:C:2022:965, 41 punktas).

26 Be to, Teisingumo Teismas yra nusprendęs, kad, remiantis
Direktyvos 2016/343 8 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teise, kaltinamasis turi turėti galimybę asmeniškai dalyvauti teismo posėdžiuose, vykstančiuose nagrinėjant jo bylą, ir ši direktyva neįpareigoja valstybių narių nustatyti pareigos kiekvienam įtariamajam arba kaltinamajam dalyvauti nagrinėjant jo bylą teisme (šiuo klausimu žr. 2022 m. rugsėjo 15 d. Sprendimo *HN (Iš šalies išsiųstam kaltinamajam iškelta byla)*, C-420/20, EU:C:2022:679, 40 punktą; taip pat 2022 m. gruodžio 8 d. Sprendimo *HYA ir kt. (Negalėjimas apklausti kaltinimo liudytojų)*, C-348/21, EU:C:2022:965, 34–36 punktus).

27 Šiomis aplinkybėmis iš šios direktyvos 1 straipsnio matyti, kad ja siekiama nustatyti būtiniausias bendras taisykles dėl tam tikrų nekaltumo prezumpcijos baudžiamajame procese aspektų ir dėl įtariamųjų ir kaltinamųjų teisės dalyvauti nagrinėjant tokias jų bylas teisme, o ne išsamiai suderinti baudžiamąjį procesą (šiuo klausimu žr. 2022 m. rugsėjo 15 d. Sprendimo *HN (Iš šalies išsiųstam kaltinamajam iškelta byla)*, C-420/20, EU:C:2022:679, 41 punktą).

28 Taigi, atsižvelgiant į ribotą minėta direktyva atlikto suderinimo apimtį ir į tai, kad jos 8 straipsnio 1 dalyje nereglamentuotas klausimas, ar valstybės narės gali numatyti, kad kaltinamasis, to aiškiai paprašęs, gali dalyvauti savo baudžiamosios bylos teismo posėdžiuose per vaizdo konferenciją, toks klausimas yra nacionalinės teisės klausimas (pagal analogiją žr. 2022 m. rugsėjo 15 d. Sprendimo *HN (Iš šalies išsiųstam kaltinamajam iškelta byla)*, C-420/20, EU:C:2022:679, 42 punktą).

29 Kadangi Direktyvos 2016/343 8 straipsnio 1 dalyje šis klausimas nereglamentuotas, šiai nuostatai negali prieštarauti tai, kad kaltinamajam, kuris to aiškiai prašo, leidžiama dalyvauti jo bylos teismo posėdžiuose per vaizdo konferenciją.

30 Vis dėlto, kaip savo išvados 64 punkte pažymėjo generalinė advokatė, jeigu valstybės narės leidžia kaltinamajam pasinaudoti teise nagrinėjant jo bylą teisme dalyvauti nuotoliniu būdu, jų nustatytos taisyklės negali pakenkti šio sprendimo 23 punkte primintam Direktyva 2016/343 siekiamam tikslui sustiprinti teisę į teisingą bylos nagrinėjimą baudžiamajame procese. Be to, šiose taisyklėse turi būti laikomasi Chartijoje ir EŽTK pripažįstamų pagrindinių teisių ir principų, įskaitant teisę į teisingą bylos nagrinėjimą, nekaltumo prezumpciją ir teisę į gynybą.

31 Šiuo klausimu Europos Žmogaus Teisių Teismas yra nusprendęs, kad dalyvavimas byloje per vaizdo konferenciją savaime nėra nesuderinamas su teisingo ir viešo proceso sąvoka, tačiau reikia įsitikinti, ar asmuo gali dalyvauti procese ir būti išklausytas be techninių kliūčių, taip pat veiksmingai ir konfidencialiai bendrauti su savo advokatu (2010 m. lapkričio 2 d. EŽTT sprendimo *Sakhnovski prieš Rusiją*, CE:ECHR:2010:1102JUD002127203, 98 punktas).

32 Taigi į pateiktą klausimą reikia atsakyti: Direktyvos 2016/343 8 straipsnio 1 dalis turi būti aiškinama taip, kad jai neprieštarauja tai, jog kaltinamasis, to aiškiai paprašęs, gali dalyvauti savo bylos teismo posėdžiuose per vaizdo konferenciją, be to, turi būti užtikrinta teisė į teisingą bylos nagrinėjimą.

Dėl bylinėjimosi išlaidų

33 Kadangi šis procesas pagrindinės bylos šalims yra vienas iš etapų prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo nagrinėjamoje byloje, bylinėjimosi išlaidų klausimą turi spręsti šis teismas. Išlaidos, susijusios su pastabų pateikimu Teisingumo Teismui, išskyrus tas, kurias patyrė minėtos šalys, nėra atlygintinos.

Remdamasis šiais motyvais, Teisingumo Teismas (pirmoji kolegija) nusprendžia:

2016 m. kovo 9 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2016/343 dėl tam tikrų nekaltumo prezumpcijos ir teisės dalyvauti nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme aspektų užtikrinimo 8 straipsnio 1 dalis turi būti aiškinama taip, kad jai neprieštarauja tai, jog kaltinamasis, to aiškiai paprašęs, gali dalyvauti savo bylos teismo posėdžiuose per vaizdo konferenciją, be to, turi būti užtikrinta teisė į teisingą bylos nagrinėjimą.

Parašai.